

Pierwsze stwierdzenie legu orzechówki w projektowanym Jurajskim Parku Narodowym

Orzechówka *Nucifraga caryocatactes* jest w Polsce pod ochroną. Należy do ptaków o słabo poznanej biologii i rozmieszczeniu w kraju. Głównymi rejonami jej występowania są lasy iglaste Karpát, Sudetów i północno-wschodniej Polski, choć wiele wskazuje, że gatunek ten ma szerszy zasięg (Tomiałojć 1990, Walasz, Mielczarek 1992, Dyrca 1991).

Na północy Wyzyny Krakowsko-Częstochowskiej w przeszłości nie stwierdzano legów orzechówek. Rzadko natomiast odnotowywane były osobniki, w tym również z podgatunku syberyjskiego *N. macrorhynchos* (Markiewicz 1970), migrujące poza sezonem rozrodczym. W ciągu ostatnich 20 lat zaobserwowano zwiększenie liczby osobników orzechówek, zwłaszcza w sierpniu i wrześniu. W ostatnim dziesięcioleciu zaznaczył się około 70 procentowy wzrost stwierdzeń gatunku w tych dwóch miesiącach. Ponadto, na początku lat dziewięćdziesiątych odnotowywano jedynie pojedyncze obserwacje orzechówek. Obecnie ilość przeprowadzanych obserwacji sięga średnio 30–40 na rok (informacje własne).

Orzechówka została na Wyzynie uznana za gatunek osiadły i sporadycznie legowy (Walasz, Mielczarek 1992). Mimo poszukiwań prowadzonych przez autorów w ostatnich kilku latach, nie udało się do tej pory potwierdzić doniesień o legowości tego ptaka i dostarczyć bezpośrednich dowodów ostatecznie potwierdzających jej gniazdowanie na Wyzynie Częstochowskiej, w projektowanym Jurajskim Parku Narodowym.

Godnym uwagi jest więc, że dnia 1.04.2002 r. w około 20–30-letniej dragownie sosnowej, w bliskim sąsiedztwie rezerwatu przyrody Sokole Góry, znaleziono gniazdo orzechówki z wysiadującym jają ptakiem. Gniazdo, zbudowane z patyków brzoźowych, umiejscowione było na sosnie zwyczajnej *Pinus sylvestris* na wysokości około 5–6 m, tuż przy pniu od jego nasłonecznionej strony. Nie było ono zamaskowane, ale widoczne już z drogi. Drzewo z gniazdem rosło 20 m od leśnej drogi prowadzącej do rezerwatu. Znajdowało się na łagodnym stoku o północnym nachyleniu. Podszycie tu niewykształcony, a sam las dość prześwietlony. W niedalekim sąsiedztwie rośnie starodrzew bukowy.

Charakterystyczne jest to, że ogon ptaka wysiadującego znacznie wystawał poza gniazdo. Mimo obserwacji ptak nie przejawiał oznak zaniepokojenia. Nie stwierdzono obecności partnera. Kolejna kontrola z 12.04. wykazała już obecność 3 piskląt, które opuściły gniazdo pod koniec tego miesiąca.

Powyższa obserwacja jest pierwszym dowiedzianym i udokumentowanym fotograficznie legiem orzechówki w projektowanym Jurajskim Parku Narodowym i zarazem jednym z pierwszych na Jurze. Wiele obserwacji wskazuje na możliwość legów na znacznej powierzchni Wyzyny Częstochowskiej, w szczególności na obszarze między Olsztynem na północy, poprzez Trzebnów, Mirów, Kroczyce i Przytułsko na południu, a także w innych miejscach, gdzie panują odpowiednie warunki dla orzechówki. Występuje więc ona na północy Wyzyny obecnie znacznie częściej, niż do tej pory sądzono. Posiadane informacje jednoznacznie świadczą o szybkim wzroście liczebności tego gatunku w tutejszych lasach, czego nie można z pewnością powiedzieć o innych krajowych populacjach. Skłania to do podjęcia dalszych badań, które pozwoliłyby na poznanie liczebności orzechówki. Jej wyraźna ekspansja na teren Wyzyny Częstochowskiej może mieć związek ze znacznymi zmianami zachodzącymi w ostatnich dziesięcioleciach w środowisku Wyzyny. Powstały tu duże powierzchnie jednokwiatkowych monokultur iglastych, a tereny bezleśne szybko zarastają, zwłaszcza sosną zwyczajną i krzewami np. leszczyną pospolitą *Corylus avellana*. Dostosowanie wymagań orzechówki do panujących tu warunków, niewątpliwie wpływa korzystnie na utrzymywanie się populacji, a nawet na jej dalsze umocnienie.

Bartosz Skowron, Przemysław Kurek,
Tomasz Świeciak

PIŚMIENNICTWO

- Dyrca A., Grabiński W., Stawarczyk T., Wilkowski J.
1991. *Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna*. Wrocław.
Markiewicz J. 1970. *Orzechówka Syberyjska Nucifraga caryocatactes macrorhynchos Br. na Wyzynie Krakowsko-Częstochowskiej*. Chronimy Przyr. Ojcz. 26, 4: 62–63.
Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność*. PWN, Warszawa.
Walasz K., Mielczarek P. (red.) 1992. *Atlas ptaków legowyc Małopolski 1985–1991*. Biologia Śląskie, Wrocław.

Stanowiska kszatki i orzesznicy w Parku Krajobrazowym Beskidu Śląskiego

W Polsce występują cztery gatunki gryzoni z rodziny popielicowatych (*Rodentia: Gliridae*). Są to: żółdnica *Elomys quercinus*, kszatka *Dryomys nitedula*, popielica *Glis glis* oraz orzesznica *Muscardinus avellanarius*.